

AFLEVERING 1

VAN BELANG VOOR DE RADIOLOGIE, MAAR (BIJNA) VERGETEN Carl Wilhelm Bollaan (1857-1914)

Sommige mensen, artikelen en gebeurtenissen zijn van belang geweest voor de radiologie, maar hebben minder in de belangstelling hebben gestaan. Kees Simon en Frans Zonneveld maken dat nu alsnog goed met deze serie. Aflevering 1: een in vergetelheid geraakte oprichter van de Nederlandse Vereniging voor Radiologie.

Kees Simon

Frans Zonneveld

In februari 1901 richtten twee artsen 'een circulaire tot alle collega's, van wie hun bekend was, dat zij *'zich met elektrotherapie en radiologie bezighouden, hen opwekkende een vereeniging in het leven te roepen, die gelegenheid zou geven elkanders arbeid te leeren kennen en elkander op de hoogte te houden van de vorderingen op dit gebied der medische wetenschap'*.¹ Een van deze initiatiefnemers, de zenuwarts Johannes Karel August Wertheim Salomonson (1864-1922), is daarvoor alom geëerd en geprezen. Maar de tweede initiatiefnemer kent vrijwel niemand meer als zodanig en zo komt hij ook niet voor in de annalen van de

Nederlandse Vereniging voor Radiologie. Toch was hij het die in april van hetzelfde jaar 1901 de oprichtingsvergadering van de vereniging heeft belegd in Rotterdam, de plaats waar zijn werkerrein toen lag. Het is tijd wat meer licht te werpen op deze persoon. Wie was hij, wat dreef hem tot dit initiatief en waarom is dit zolang onbelicht gebleven?

Medicinae Doctor

Die tweede initiatiefnemer was de (huis) arts en elektrotherapeut Carl Wilhelm

doorn (bij Tiel) te hebben gepraktiseerd, oefende hij vanaf 1886 voor langere tijd praktijk uit in Tiel. Hij richtte zich in zijn praktijkvoering onder andere op hypnose, massage en elektrotherapie, handelingen die we tegenwoordig als paramedisch betitelen. In een artikel van 1888 gaat hij er dieper op in.³ Hij volgde de Franse school. Men zag in die tijd het menselijk lichaam op meerdere manieren geïntegreerd in technologische netwerken als onderdeel van een elektrisch circuit en van daaruit te beïnvloeden, hetzij direct, hetzij indi-

'Bollaan richtte zich in zijn praktijkvoering onder andere op hypnose, massage en elektrotherapie, handelingen die we tegenwoordig als paramedisch betitelen'

Figuur 1. Carl Wilhelm Bollaan 1875-79. Fotograaf A. Greiner.

Bollaan (1857-1914). De geboren Utrechter (zie figuur 1) volgde zijn medische studie in Leiden. Hoewel de 'Eenheid van Stand', waarbij elke geneesheer (medicinae doctor, heelmeeester en vroedmeester) gelijke bevoegdheid kreeg met de titel 'arts', al in 1865 was ingevoerd, kwam pas in 1876 de eenheid van opleiding tot stand met onder meer een artsexamen. Zodoende verkreeg Bollaan, die in 1874 een aanvang maakte met zijn studie, zijn bevoegdheid tot uitoefening van de medische praktijk nog op basis van het schrijven van een proefschrift. Dat proefschrift verscheen in 1881.² Hij was dus een Medicinae Doctor (M.D.), een van de laatsten. Na een korte periode in Gouda en Ilzen-

rect met anderszins opgewekte energieën.⁴ Dat gold ook voor de andere initiatiefnemer, Wertheim Salomonson. Beide mannen ontmoetten elkaar in 1900 in Parijs op het eerste *Congrès International d'Electrologie et Radiologie médicales* dat van 27 juli tot 1 augustus gehouden werd.

Franse leermeesters

Wertheim Salomonson was goed bekend bij het gezelschap dat het congres organiseerde, de Société Française d'Électrothérapie. Hij hield er een uitgebreide voordracht over een elektrotherapeutisch onderwerp en was een van de vicepresidenten. Bollaan ging erheen als toevoerder. Daartoe moet hij vast en ►

Figuur 2. De melkfabriek waar Bollaan zijn Röntgeninstituut oprichtte.

zeker gestimuleerd zijn door zijn Franse leermeesters, de organisatoren van het congres. Bollaan had namelijk begin 1900 enkele maanden in Parijs doorgebracht als assistent van de bekende elektrotherapeut Georges Apostoli (1847-1900) in Parijs en ook de elektrotherapeut Emmanuel Doumer (1858-1933) in Lille bezocht.

Hij was dat gaan doen nadat hij in 1899 de leiding had gekregen over een in Tiel opgericht Röntgeninstituut. Dat instituut stond in de nieuwe melkfabriek in Tiel (zie figuur 2). Een door een gasmotor aangedreven dynamo voorzag de fabriek van elektriciteit en de directeur wilde met dit instituut meer profijt uit de opgewekte energie halen. Naast de radiologie, wilde Bollaan ook de elektrotherapie toepassen.⁵ Blijkbaar voldeed het instituut niet meer aan zijn verwachtingen na zijn bezoek aan zijn leermeesters. Want Bollaan was nog niet terug uit Parijs of hij vertrok naar Den Haag en richtte in mei 1900 een nieuw instituut voor elektrotherapie op in Rotterdam, dat hij samen met de eveneens in Den Haag wonende zenuwarts en elektrotherapeut Henri Philippe Baudet (1855-1912) alternerend bediende met eenzelfde instituut in Den Haag. Rotterdam had een elektriciteitscentrale, waardoor hij verzekerd was van een gelijkmatige stroomvoorziening. Tevens kon hij in Rotterdam rekenen op een groter patiëntenbestand.

Raakvlakken

In Rotterdam werd de oprichtingsvergadering gepland, waarover in de circulaire wordt gesproken. Daarover moet in Parijs al iets afgesproken zijn. Naast raakvlakken op hun vakgebied hadden de initiatiefnemers ook een ander gemeen-

schappelijk gespreksonderwerp: Dirk van Haren Noman (1854-1896), broer van de echtgenote van Bollaan. Deze zwager van Bollaan was hoogleraar dermatologie geweest in Amsterdam en een fervent lid van Helios, de vereniging van amateurfotografen aldaar. Wertheim Salomonson was ook een zeer actief lid van Helios en verbonden aan de universiteit van Amsterdam, eerst als privaatchoort elektrotherapie en vanaf 1899 als buitengewoon hoogleraar met de leeropdracht 'zenuwziekten, elektrotherapie, enz'.

Gezien zijn positie was te verwachten dat de oprichtingsvergadering in Amsterdam

Figuur 3. Het Koffiehuis waar de oprichtingsvergadering plaatsvond.

Figuur 4. Handtekening als secretaris, dd 7-8-1884.

zou worden gehouden. Dat die vergadering in Rotterdam plaatsvond, kan erop wijzen dat het initiatief meer van Bollaan is uitgegaan. De vergadering vond plaats op zondag 14 april 1901 in het Zuid-Hollandsch Koffiehuis (zie figuur 3) en was een succes. Beide initiatiefnemers werden in de eerste stemronde gekozen in het bestuur, Wertheim Salomonson als voorzitter, Bollaan als secretaris (zie figuur 4). Ze zouden nog vaker in deze functies de vereniging dienen.

Elektrotherapie en Radiologie

De vereniging kreeg de naam Nederlandse Vereeniging voor Electrotherapie en Radiologie, naar haar evenbeeld in Frankrijk die haar naam in 1901 gewijzigd had in Société Française d'Électrothérapie et de Radiologie.

Dat Bollaan nooit de aandacht heeft gekregen die hij verdiende, kan misschien opgemaakt worden uit de herdenkingsrede van de toenmalige verenigingsvoorzitter Kuipers bij zijn overlijden: 'al werd hem menige teleurstelling niet gespaard'. Toch heeft Bollaan bijzondere bijdragen geleverd. Zo verrichtte hij de eerste succesvolle radiotherapeutische behandeling in Nederland⁶ en had hij een voortrekkersrol in de behandeling van lupus vulgaris volgens de Finsen-methode. Op deze beide bijdragen komen we een volgende keer terug.

Kees Simon en Frans Zonneveld

Literatuur

1. Verslagen van de Vereenigingen: Nederl. Vereeniging voor Electrotherapie en Radiologie. Ned Tijdschr Geneeskd, 1902. 46: p. 963.
2. Bollaan, C.W., Over het ontstaan van den percussietoon aan den normalen thorax. 1881.
3. Bollaan, C.W., De hypnose in de praktijk. Ned Tijdschr Geneeskd, 1888. 32: p. 346-55.
4. Morus, I.R., The measure of man: technologizing the Victorian body. Hist Sci, 1999. 37 Pt 3(117): p. 249-82.
5. Lent, H.J.C.v., Beschrijving van de Geldersche Melkinrichting te Tiel. 1901, [S.l.]: [s.n.].
6. Bollaan, C.W., Behandeling van huid-epithelium met X-stralen. Ned Tijdschr Geneeskd, 1901. 45: p. 633-636.